

КЊИЖЕВНА ИСТОРИЈА ИЗМЕЂУ ИДЕОЛОГИЈЕ И НАУКЕ

(Ненад Николић, *Проблеми савремене књижевне историје*,
Академска књига, Нови Сад, 2015)

Књига *Проблеми савремене књижевне историје* четврта је ауторска књига Ненада Николића, историчара књижевности и професора српске књижевности XIX и XX века на Филолошком факултету у Београду. Уз наслов књиге *Проблеми савремене књижевне историје* аутор је додао и поднаслов „Критичка пролегомена за обнову националних књижевности и њихових историја“ чиме је себи поставио тежак задатак. Не само да треба обновити традиционални појам нације, него на ноге треба поставити и саму књижевну историју која се још није сасвим опоравила од удараца које су јој у другој половини XX века задале структуралистичке и постструктуралистичке теорије.

Аутор је свестан комплексности проблема са којима се данас срећу историчари књижевности и он у својој књизи поступно прати судбину књижевне историје у последњих педесет година – креће од проглашења пада књижевне историје, затим полемише са различитим, по њему неуспешним, покушајима да се књижевна историја обнови у неком новом облику, да би на крају књиге сумирао супротстављене аргументе и као решење понудио враћање традиционалном проучавању књижевне историје.

Проблеми савремене књижевне историје се састоји из увода и пет поглавља („Врло сажета предисторија“, „Обнова интересовања“, „Ефективна књижевна историја“, „Транснационална историја књижевних култура“ и „За обнову националних књижевности и њихових историја“), а сваком од њих је уз наслов додељен и поднаслов који описује садржај поглавља. У „Уводу“ се наводе разлози за писање књиге. У последњој деценији XX и првој деценији XXI века обновљена су интересовања за теорију књижевне историје, али Николић није задовољан смером кретања те обнове. Аутор сматра да је инсистирање на ширим приступима историји књижевности, глобалним или транснационалним књижевним историјама, а затим и удаљавање од књижевности као посебне уметности само идеолошки и политички мотивисан пројекат од кога наука нема никакве користи. Николић у „Уводу“ скреће пажњу и на необавештеност и незаинтересованост наше академске заједнице за савремене теорије књи-

жевне историје наводећи чињеницу да се у електронском каталогу Народне библиотеке не могу пронаћи ни *Историја књижевности Средње Европе* коју је 2003. Зоран Константиновић написао са Фридрун Ринер, нити четвортомна *Историја књижевних култура Источно-средње Европе* у којој су и српска књижевност и култура нашле своје место.

Да би се дошло до обнове националних књижевних историја, мора се прво одговорити на тезу о паду историје. У поглављу „Врло сажета предисторија“ (поднаслов ’Пад и неостварена могућност обнове’) Ненад Николић супротставља тезе које је Рене Велек 1970. изложио у реферату „Пад књижевне историје“ са ставовима које је исте године Ханс Роберт Јаус изнео под насловом „Историја књижевности као изазов науци о књижевности“.

Велек сматра да је еволутивна књижевна историја немогућа: „нема напретка, нема развоја, нема историје уметности осим историје писаца, установа и техника“, а све то значи „крај једне илузије, пад књижевне историје.“ (19) Велек је Јаусову теорију рецепције свео на историју укуса која, према њему, не представља ништа друго до „напабирчени суд других читалаца, критичара, посматрача или, чак, професора.“ (22) Николић сматра да Велеково инсистирање на узрочности историје, односно, непризнавање историје без узрочно-последичног следа представља пад у објективизам, а да његова критика историје укуса потиче од неразумевања суштине Јаусове теорије рецепције, тешко прихватљиве некоме ко верује да је књижевно дело одређено (једино) својом унутрашњом структуром.

Када пише о Јаусу, Николић највише пажње посвећује херменеутичкој оријентацији теорије рецепције, односно Јаусовом признању да је своју критику историјског објективизма преузео од Гадамера. Док је Велек у историји рецепције видео само скуп различитих појединачних интерпретација кроз историју, Јаус говори да је сваки појединачни суд могућ тек на темељу заједничког хоризонта, и да „моје суђење“ нипошто није исто што и „наше суђење“. Николић из Јаусових схватања изводи закључак у одбрану књижевне историје: „Зато књижевни историчар и његова херменеутичка ситуација пресудно конституишу представу о историји књижевности, а није историја књижевности нешто што постоји независно од нашег погледа у прошлост, па да би зато сваки поглед у прошлост – будући субјективан – нужно био мањкав.“ (23).

Пратећи линију пада књижевне историје, Николић долази до последње четвртине XX века у којој је деконструкција имала најјачи утицај на проучавање књижевности тако да је књижевна историја престала да буде тема. Бледи разлика између фикције и књижевне историје, а многе савремене теорије књижевности књижевну историју ни не помињу, она

се утапа у студије културе. Аутор *Проблема...* упознат је са савременим теоријским приступима који се служе књижевном историјом, али их критикује и одбацује због тога што је њихово позивање на историју у функцији доказивања идеолошких премиса.

У „Обнови интересовања“, (поднаслов 'Ново доказивање пада, отворена идеолошка употреба и прикривени смисао бесконачног одлагања'), Ненад Николић даје одличан преглед значајнијих савремених књижевних историја, али критикује сваки од тих покушаја да се са нових позиција обнови књижевна историја. За аутора је једини ваљани приступ књижевној историји традиционално проучавање у оквиру националних заједница (националних књижевности) и он не дозвољава да се проблеми на које је традиционална књижевна историја наишла (необјективност, централизован, једнозначан поглед на историју, игнорисање мањинске књижевности, искључивост и удаљавање од „других“,...) превазиђу потпуном променом аспекта и разумевања књижевне историје.

Први од иновативних модела књижевне историје који Николић критикује је онај примењен у *Новој историји француске књижевности* коју је 1989. приредио Денис Холијер. Холијер је чланке 165 аутора распоредио по годинама везаним за историјске догађаје. Николић се слаже са тврдњом коју је Дејвид Перкинс изнео 1992. у књизи *Да ли је књижевна историја могућа?* („најцитиранија књига у последње две деценије када је реч о теорији књижевне историје“ (40)) да такво контекстуализовање не представља књижевну историју, да би већ од следећег пасуса прешао на оспоравање свих осталих ставова из наведене Перкинсове књиге. Перкинс, према Николићу, само сажето понавља тезе о паду историје, ширећи их на концепте које није ни разумео. Он је „*одбацио сваку могућност размишљања о природи историчности књижевних дела, књижевности као од тих дела осмишљене целине и њеном историографском опису*, наивно сањарећи о њеној објективности.“ (50) Николић каже да Перкинс „Јауса уопште није разумео“ (49) и да га је поједноставио до кривотворења (слично је написао и за Велекову критику Јауса), а да је Рикера и Гадамера, иако их цитира, потпуно погрешно интерпретирао. Када другима замера на погрешној употреби текстова и теорија на које се и он позива, аутор *Проблема* се поставља као прави традиционални историчар књижевности, као да постоји само једно исправно (може се рећи и објективно) тумачење, и то увек баш са позиције са које он наступа.

Занимљив одговор на критику објективности, једностраног погледа и затвореност традиционалне књижевне историје дао је Марко Јуван у *Науци о књижевности у реконструкцији*. Он сматра да је свака институција репресивна, а сваки канон негативно ограничавајући, те да је национални идентитет сметња разумевању књижевности. Стога, Јуван предла-

же креирање отвореног архива у који би се складиштиле све варијанте текста дела заједно са свим њиховим интерпретацијама, које би читаоци временом допуњавали и додавали сасвим нове интерпретације. Према Јувановом мишљењу овакав хипертекстовни историјски архив успевао би да повеже обе велике форме које су доминирале историјом књижевности – приповест и енциклопедију. Али, Николић сматра да Јуван „*напушта поље историјског истраживања у име метафизичке тежње за потпуном представљивошћу прошлости, за њеном дупликацијом*“ (66) и да „*потпуна слобода коју Јуван заговара доводи до, у крајњем исходу, ишчезавања националне књижевности и националног идентитета заједно са било којим друштвено дељивим искуством.*“ (73) Николић у критици хипертекстовног архива одлази тако далеко да изражава зебњу да такав концепт може угрозити „књижевност као посебну језичку уметност, будући да језика нема без заједнице.“ (73)

У поглављу „Обнова интересовања“ се у негативном контексту помињу и два пројекта транснационалне књижевне историје које Николић провлачи кроз целу књигу, а који су и главни повод његовог залагања за враћање традиционалном моделу књижевне историје. У питању су појекат Цона Нојбера и Марсела Корнис-Поупа *Историја књижевних култура Источно-средње Европе* и концепт Линде Хачен и Мариа Ј. Валдеса *Књижевне културе Латинске Америке*. И једном и другом капиталном делу транснационалне књижевне историје Николић је посветио посебно поглавље. „Ефективна књижевна историја“, (поднаслов ’Теоријска ширина, методолошка ограниченост’) посматра историју Хаченове и Валдеса, док је поглавље о *Историји књижевних култура Источно-средње Европе* насловљено „Транснационална историја књижевних култура“ (поднаслов ’Преобликовање идентитета књижевности и нација Источно-средње Европе’).

Ненад Николић, за разлику од других, претходно критикованих теорија књижевне историје, у концепту који износи Марио Ј. Валдес проналази и идеје са којима се слаже (нпр. створити ефективну књижевну историју која би била ослоњена на херменеутику Пола Рикера или идеја о књижевној историји као дијалогу „између нашег хоризонта очекивања као корисника историје и нашег сопственог простора и искуства“ (85)), али сматра да се у реализацији пројекта удаљило од постављених теоријских оквира. Највише критика који су у *Проблемима*. изнете на рачун *Књижевних култура Латинске Америке* односи се на одбацивање нације као оквира за посматрање књижевне историје и на потенцирање политичко-идеолошке позиције, односно, пренаглашавање утицаја мањинских књижевности у формирању историје књижевности једне заједнице. Николић поставља питање да ли је тежња за наднационалним оквиром

могла бити изведена из теоријског опредељења за компаративну историју или се кретало обрнутим редом, па је то опредељење условљено претходним идеолошким одбацивањем нације? Он закључује да Линда Хачен и Валдес не посматрају нацију као проблем који треба истражити, него као утваре чији негативан утицај треба што пре да буде превазиђен. Аутор има проблем и са идејом о многострукости тачке гледишта која је у *Књижевним културама Л. А.* предложена као антидогматско гледиште. За њега она представља релативизацију сваке тврдње и укидање сваке хијерархије вредности.

У поглављу посвећеном другој транснационалној књижевној историји, *Историји књижевних култура Источно-средње Европе*, наглашава се произвољност у одабиру простора у оквиру кога се посматра књижевна историја и његове специфичности у односу на простор Латинске Америке. Ако је континент и могао бити изабран као природни оквир за развијање, а тиме и проучавање културе и књижевности, простор Источно-средње Европе постоји једино као политички конструкт, а Николић, рекло би се, правилно уочава да је одабир тог простора мотивисан пројектом евроинтеграција. Сем тога, тај регион је специфичан и због тога што су њиме „обухваћене књижевне културе нација чије су језичке разлике неупоредиво веће него у Јужној Америци, [а] историја међусобних односа много сложенија.“ (117) Регион Источно-средње Европе обухвата и српску књижевност, па Николић доста простора посвећује анализи чланака у којима се говори о нашим ауторима и позицији коју они заузимају у пројекту. У тим текстовима Николић проналази заиста велике пропусте за које је лакше поверовати да су направљени из идеолошких разлога, односно, уклапања у политичке циљеве пројекта, него да су учињене из непознавања чињеница. Такво опхођење према традицији аутор посматра као посрнуће од критиковане идеолошке парадигме у још гори, чисто политички приступ књижевој историји.

Последње поглавље књиге: „За обнову националних књижевности и њихових историја“, (поднаслов 'Сумирање аргумената') враћа се на већ поменути аргуменацију која пориче пад књижевне историје и противи се транснационалним књижевним историјама, али са ауторовим сталним наглашавањем да све што се књижевној историји замера и све мањкавости нових приступа могу бити превазиђене једино кроз поново конституисање националних књижевних историја. Ипак, Ненад Николић схвата да су неке промене у односу на традиционални приступ неопходне, те од националних књижевних историја тражи херменеутички приступ и наглашава да, иако свака историја књижевности мора бити завршена, то никако не значи да је она тиме затворена. Херменеутички приступ подразумева да свака нова интерпретација мења раније формирану предста-

ву о књижевној прошлости, али то није разлог да у књижевноисторијску мрежу не буду ухваћене тзв. актуелизације прошлости, односно, да се не документују фазе кроз које националне књижевности пролазе.

Ненад Николић је аргументовано одбацио идеал апсолутног знања и идеал апсолутног релативизма и оштро се супротставио идеолошком изобличавању традиције. Без обзира на став који се може заузети према концепту о обнови националних књижевности као најподеснијег оквира за бављење књижевном историјом, што је идеја водиља *Проблема са-времене књижевне историје*, неоспоран је значај ове књиге за теорију књижевне историје о којој се код нас није пуно писало.

*Иван Ђ. Стојиљковић*⁶

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

---

⁶ ivanstoiljkovic.nis@gmail.com